

A Honismereti mozgalom fontos és felelős szerepet tölt be a közművelődésben, és eredményesen munkálkodik a Központi Bizottság határozatában és a közművelődési törvényben megjelölt célok megvalósításán, amelyet a Központi Bizottság így fogalmazott meg: a közművelődés segítse elő a hazafias és internacionalista nevelést, ösztönözze és támogassa a szocialista hazafiság erősítését szolgáló kulturális értékek, nemzeti hagyományok ápolását és terjesztését.

A Honismereti mozgalom sikerének fontos feltétele és tényezője a közgyűjteményekkel való együttműködés. A közgyűjtemények megteremtik a mozgalom számára a gyűjtő, kutató tevékenység feltételeit, megadják a pályázatok, vetélkedők, honismereti táborok lebonyolításához szükséges szakmai-módszertani segítséget, lektorálják a kiadványokat. Megelégedéssel állapították meg, hogy közgyűjteményeink vezetői, szakemberei tevékenyen részt vesznek a Honismereti mozgalomban. Ugyanakkor a mozgalom erősíti a közgyűjtemények társadalmi kapcsolatait, és ezzel feltételeket teremti közművelődési szerepük érvényesítéséhez. Társadalmi légkört formáló hatásával a Honismereti mozgalom növelte a nemzeti, népi kulturális értékek társadalmi elismerését, tekintélyét, érdeklődést keltett azon értékek iránt, amelyeket közgyűjteményeink a közönségnek nyújtani tudnak.

Azonban nemcsak az eredményeket állapították meg, hanem a nehézségeket is. Egyrészt közgyűjteményeink dolgozóinak egy része még nem építette be munkájába a honismerettel összefüggő feladatokat és a közgyűjteményeket fenntartó és irányító szervek sem érvényesítik eléggé munkájukban ezt a szempontot. Másrészt a mozgalom hatása látja kárát, ha társadalmi bázisa és jellege gyöngül, ha a társadalmi erők és közösségek helyett kizárólag a közgyűjtemények vállán maradnak a feladatok. Mi nem úgy képzeljük el az együttműködést, hogy a társadalmi fórumon jóváhagyjuk a feladatot, a közgyűjtemények pedig megvalósítják, hanem úgy, hogy együtt hajtjuk végre azokat.

A kulturális miniszter a következő feladatokat határozta meg a közgyűjtemények és a Honismereti mozgalom együttműködésére: a közgyűjtemények alapvető tevékenységükkel, tehát a gyűjteménygyarapító, feltáró, feldolgozó munka eredményeivel álljanak továbbra is a mozgalom rendelkezésére, mint a mozgalom forrás-bázisai, ugyanakkor a Honismereti mozgalom irányítói vegyék tervbe a történeti és kulturális emlékek, hagyományok tárcaszintű tudományos kutatásának segítségét. Az új- és a legújabb kor történeti, közéleti kutatásának fokozottabb támogatását, különösen a munkásmozgalom, az üzemtörténet és a szocializmus építése történetének kutatását javasoljuk a Honismereti mozgalom és a közgyűjtemények együttműködése témájáról.

A közgyűjtemények nyújtásnak továbbra is sokoldalú segítséget a forrás-feltáró és egyéb munkákhoz. A megyei tanácsok irányítása alá tartozó közgyűjtemények, könyvtárak, múzeumok, levéltárak javítsák együttműködésüket a honismereti munka eredményeinek közreadásában és megőrzésében, a bírálatban, a lektorálásban, a publikálásban, és teremtsék meg azokat a központokat, ahol a Honismereti mozgalom termékei hozzáférhetőek. Végül továbbra is feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy közgyűjteményeink vezetői és dolgozói személyesen is részt vegyenek a mozgalom vezető testületeinek munkájában.

Uszta Gyula:

A Magyar Partizánszövetség és a Hazafias Népfront együttműködése a történeti emlékek ápolásában

A második világháború és az antifasiszta ellenállási mozgalmak iránti érdeklődés változatlanul előkelő helyet foglal el a különböző országok történeti irodalmában. Így van ez nálunk is. Igaz, még ma is elhangzik, hogy Magyarországon jóformán nem volt ellenállás és hogy még mindig nem adtunk kellő választ arra, miért maradt el a magyar munkások, parasztok részvétele a szomszédos országok partizán mozgalmához viszonyítva? Ebből gyakran téves következtetést vonnak le. Mivel nálunk valóban nem bontakozott ki tömegmértű, szévezreket mozgó antifasiszta mozgalom, azt is elfelejtik, ami megtörtént. További kutató és feltáró munkára van szükség, hogy a magyar ellenállást a maga teljességében népünk elé tárjuk.

Magyarország helyzete sokban különbözött a szomszédos országokétól. Országunk urai szinte az utolsó órákig kitartottak a fasiszmus barbár tevékenysége mellett. Népünk érdeke ellen, vágóhídra zavarták országunk legegészségesebb korosztályait. Hazánk elvesztette felnőtt lakosságának mintegy 8%-át; 9 millió magyar közül 600 ezer ember esett áldozatul a második világháborúban. Ugyanakkor az ország romhalmazzá vált.

Nálunk — az Európában fellendült antifasiszta küzdelemhez hasonlóan — a vezető erő a kommunista párt volt. A magyar ellenállási mozgalom sajátossága, hogy a hazánk határain túl élő magyarok is harcoltak a fasiszmus ellen. Nem volt olyan ország, ahol a fasiszmus elleni harcban ne vettek volna részt a magyarok is. Ennek mindenekelőtt az volt az oka, hogy Horthyék a nemzeti reakció segítségével 1919-ben vérbefojtották a forradalmat, a magyar nép legjobbjai közül sokan az emigrációt választották, s amikor erre sor került, fegyvert fogtak a fasiszmus ellen. 1935—36-ban kezdődött a spanyol köztársaság védelme, ahol mintegy 1200 magyar harcolt, s közülük mintegy 660-an haltak hősi halált.

Történezeink szerint Magyarország akkori területén megközelítően háromezren fogtak fegyvert, s harcoltak a különböző partizáncsoportokban, majd Budapest körülzárása után mintegy 2500 katonára és tiszt tette eleget a Nemzetgyűlés felhívásának és fordította fegyverét a német fasiszták és azok kiszolgálói, a nyilasok ellen. Ezekből alakult a Budai Önkéntes ezred. A Déli pályaudvarért, a Várhegyért és környékéért vívott harcokban több mint 600 hősi halottat vesztettek. Szovjet levéltári adatok szerint a harcok végén az ezred létszáma mintegy 2534 fő volt. A szomszédos országokban harcoló magyarok száma meghaladta a 8000-et, tehát többen harcoltak országunk határain kívül, mint belül.

1945-ben az antifasiszta ellenállás hazánkban is állami szintre emelkedett. Az Ideiglenes Kormány felhívására ötvenezer jelentkeztek önként a demokratikus hadseregbe. Nem rajtuk múlt, hogy nem kerültek bevetésre, mivel a háború hamarosan befejeződött. Mindent összevetve tehát 65—70 000-re tehető azoknak a magyaroknak a száma, akik a második világháborúban fegyvert fogtak a fasiszmus ellen. Nekünk, akik túléljük a második világháborút, egyik alapvető feladatunk, hogy ezt ifjúságunkkal megismertessük és az antifasiszták tevékenységét a hazaszeretetre és a proletár internacionalizmusra való nevelés szolgálatába állítsuk.

Horthyék 25 év alatt sem bírták kiirtani népünk szívéből a Tanácsköztársaság emlékét, a szabadság iránti vágyat, a kommunista eszmét. Magyarország mai lakosságának mintegy 60%-a csak történeti könyvekből ismeri a második világháborút és az antifasiszta mozgalmat. A Magyar Partizánszövetség az utóbbi években lépéseket tett a magyar antifasiszta ellenállás megismertetésére, történeti irodalmának gazdagítására. 1978 decemberében kétnapos országos ellenállási konferenciát tartottunk Salgótarjánban, ahová mintegy 120 pedagógust hívtunk meg az ország különböző részéből. Az volt a célunk, hogy azokkal ismertessük meg eredményeinket, akik közvetlenül foglalkoznak az ifjúsággal. Munkánk másik területe azoknak a történészeknek a támogatása, akik feldolgozzák ellenállási mozgalmaink egy-egy kiemelkedő mozzanatát, személyét.

A jövő év elején megjelenik a Fegyver a hazáért című tanulmánykötet. Szerzői azok a szaktörténészek, akik hosszú évek óta ellenállási mozgalmunk feltárásával foglalkoznak. Ezzel jelentős segítséget adunk ifjúságunk neveléséhez és a magyar antifasiszta ellenállás történetének kiegészítéséhez. *Polinszky* miniszter elvtárs azt mondta, hogy ezt a könyvet az oktatásban segédanyagként fogják használni.

A HNF Honismereti Albizottságával kötött megállapodásunkban vállaltuk, hogy segíteni fogjuk a honismereti mozgalmat az antifasiszta ellenállási mozgalom emlékhelyeinek, emléktárgyainak összegyűjtésével és közreadásával. Ez az anyag elkészült, most sokszorosítják, s egy teljes példányt a Honismereti Albizottság rendelkezésére bocsátunk. Magyarországon ma 2500 szobrot, emlékművet, emléktáblát, síremléket tartunk nyilván. Ezeknek a megszálltatásával érzékeltetni lehetne azt, hogy a magyar társadalom mikor, hogyan reagált a világ eseményeire.

Tervünk, hogy ezt a kimutatást megküldjük minden megyei, fővárosi és kerületi tanács kulturális osztályának. Ha a székhelyeken honismereti túrara készülnek, akkor megnézik benne, hogy hol, mit találhatnak. Vállaltuk továbbá, hogy a Honismereti Albizottság rendelkezésére bocsátjuk az ellenállási- és a partizánmozgalom élő és harcokban elesett személyeinek név- és címjegyzékét. Most dolgozik rajta a Partizán Szövetség és ebben tudna segíteni a Honismereti mozgalom is.

Többször elhangzott, hogy az 1848—49, sőt még a Rákóczi szabadságharc is jobban fel van dolgozva, mint az antifasiszta mozgalom. Azt hiszem, mindenki számára

világos, hogy az antifasiszta küzdelem nemzeti létünk, az emberi haladás szempontjából legalább olyan jelentős, mint bármelyik korábbi nagy nemzeti küzdelmünk. A német fasizmus nem kevésbé fenyegette nemzeti függetlenségünket, mint az osztrák birodalom.

A magyar antifasiszta harcosok példája, emberi nagysága, önfeláldozása semmi-vel sem kisebb, mint a Rákóczi szabadságharc katonáié, a 48-as honvédeké, vagy a 19-es vöröskatonáké. Az aránytalanság egyik okát a szakirodalom hiányában kell keresni: mindezekig nem jelent meg átfogó szépirodalmi mű a második világháború alatti magyar antifasiszta ellenállásról; és hogy ez így alakult annak legfőbb okát abban látom, hogy felszabadulásunk után erre vajmi kevés igény volt, az emlékek összegyűjtésének nem voltak meg a feltételei. Az oktatás pedig csak azt veheti át, amit az irodalom közreadott. Úgy vélem, ebben a vonatkozásban van még tennivaló, a Hazafias Népfrontnak és a Magyar Partizán Szövetségnek egyaránt.

Kriskó Lajosné:

Az ellenállási mozgalom, az antifasiszta harc Nógrád megyében

A Nógrád megyei ellenállási mozgalom a Horthy Magyarországnak a Szovjetunió elleni hadbalépése után bontakozott ki erőteljesen. A háborús veszteségek, az örökös bizonytalanság és a fokozódó nyomor egyre jobban érlelte a dolgozóknak a hitleri Németország és a Horthy-rendszer, valamint helyi képviselőik elleni gyűlöletet. A megyében mind többen emelték fel szavukat a háború ellen. Az elkeseredést a vég-sőkig fokozta az ország német megszállása és a nyilas rémuralom, amely irtóhadjáratot indított a fasizmusellenes erők ellen.

Az ellenállási és partizánmozgalmak szervezése során az illegális Kommunista Párt, a Szovjetunióban működő kommunista emigráció és a Magyar Front is súlyponti területnek tekintette Nógrád megyét. Nem véletlen, hogy a salgótarjáni iparmedence is az ellenállási mozgalom fontos bázisának számított. Azaz a munkásosztály, mely a fasizmus elleni harcban a fő erőt adta. Ellenállási mozgalom, partizánharc, a lakosság segítése, aktív részvétele nélkül nem képzelhető el. A megye lakosságának összetétele, s az a tény, hogy a munkásosztály egy területen, a salgótarjáni iparmedencében koncentrálódott, az ellenállási mozgalom során sok előnnyel járt. Az illegális szervezeteknek és a szakszervezeteknek jelentős munka folyt az antifasiszta függetlenségi mozgalom megteremtése érdekében. Az uralkodó körök ismerték a bányászok nézeteit, eltökéltségét, s tartottak tőlük. A német megszállást követően a nógrádi szénmedence kommunista és szociáldemokrata bányászvezetőinek egy részét internálták és csak több hónapi fogvatartás után engedték őket haza. Az ilyen természetű intézkedések mellett a rossz ellátási körülmények még tovább fokozták az elégedetlenséget, és mindezek természetes következménye volt a termelés erős csökkenése.

Az ellenállási mozgalomnak kedveztek a megye természeti adottságai. A terület stratégiai fontosságát a partizánharcra való alkalmas adottságain túlmenően növelte, hogy a fővárostól a front felé vezető útvonalak közvetlenül mellette vezettek. Az illegális párttagok sűrűn keresték fel a Karancs eldugott tisztásait. Itt tartották gyűléseiket, készültek fel a sztrájkszervezésre, s itt vezettek titkos utak a szomszédos Csehszlovákiába. Erre hozták be a rőpcédulákat, a propagandaanyagokat, melyeket azután eljuttattak a szénmedence dolgozóihoz.

Az 1942-es letartóztatások, internálások következtében a KMP megyei szervezetei súlyos veszteségeket szenvedtek. De a mozgalmi munkában 1943 őszétől mégis fokozatos fellendülés érzékelhető. Az illegális kommunista párt és bányászszakszervezet baloldali vezetése széles körű szervező munkába kezdett annak érdekében, hogy a magyarországi bányavidékekre kiterjedő egységes bányászellenállási mozgalmat hozzon létre. A cél a szlovák területig felnyúló bányászellenállási zóna megteremtése volt. E nagyszabású tervet a németek leleplezték, a vezetőket letartóztatták, de a mozgalmat teljes egészében nem tudták megsemmisíteni.

A szénmedence munkásait *Petőfalvi Lajos* és *Golub Rudolf* szervezték a bányász-bizottság budapesti illegális központjának megbízásából. Tevékenységük eredményeként 1944 őszétől meggyorsult a bányászok közötti szervező, felvilágosító munka, az ellenállási mozgalom röplapjainak, sajtótermékeinek terjesztése, letartóztatásukkal azonban megszakadt az összeköttetés a budapesti központtal. Az illegális KMP sztrájk-